

ПРИВАТНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ФІНАНСОВО-ПРАВОВИЙ КОЛЕДЖ»

ЦИКЛОВА КОМІСІЯ ЗАГАЛЬНОЮРИДИЧНИХ ДИСЦИПЛІН

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Директор ПВНЗ «Фінансово-правовий коледж»
Тамара ГУБАНОВА
«26» серпня 2023 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

«ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН»

для здобувачів освіти

галузь знань 08 Право
спеціальність 081 Право
освітньо-професійний ступень фаховий молодший бакалавр

освітньо-професійна програма Право
вид дисципліни Обов'язкова (ОК 15)

Форма навчання	Денна
Навчальний рік	2023/2024
Семестр	п'ятий -шостий
Кількість кредитів ECTS	шість
Мова викладання, навчання та оцінювання	українська
Форма підсумкового контролю	іспит

Викладач: Мариненко Тетяна Миколаївна

Затверджено: На 2023/2024 н.р. Протокол Педагогічної ради №8 від 24.08.2023 р.
Пролонговано: На 202 /202 н.р. Протокол Педагогічної ради № від . .202 р.

КИЇВ – 2023

Розробники:

доктор юридичних наук, доцент

Мацелюх Іванна Андріївна,

Мариненко Тетяна Миколаївна

ЗАТВЕРДЖЕНО

голова циклової комісії загальноюридичних
дисциплін

_____ (підпис)

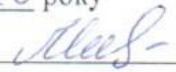
(Андрій Гавловський)

Протокол № 8 від «21» серпня 2023 р.

Схвалено науково - методичною комісією ПВНЗ «Фінансово-правовий коледж»

Протокол № 8 від «21» серпня 2023 року

Голова науково-методичної комісії

_____ (підпис)

(Тетяна Мулянова)

ВСТУП

1. Мета дисципліни:

- пізнання основ та сутності державно-правового розвитку суспільства;
- набуття знань про загальні тенденції, закономірності розвитку держави та права від Стародавніх часів до сьогодення;
- вивчення еволюції основних інститутів держави і права;
- формування юридичного мислення на основі систематизації знань про причинно-наслідкові зв'язки утворення, розвитку та загибелі державних утворень, правових систем.
- вироблення юридичного мислення для аналізу можливих шляхів розвитку і удосконалення державно-правових інституцій;
- сприяння правовому та патріотичному вихованню студентської молоді.

2. Попередні вимоги до опанування навчальної дисципліни:

- 1) успішне опанування знань про предмет, завдання, методологію та періодизацію курсу «Історія держави та права зарубіжних країн», його місце в системі навчальних дисциплін;
- 2) опанування основних принципів розвитку держави і права зарубіжних країн у Стародавній та Середньовічний періоди, осмислення причини змін правових систем та держав у період Нового та Новітнього часу;
- 3) формування навичок аналітичного мислення про динаміку становлення і розвитку окремих держав та їх правових систем.

3. Анотація навчальної дисципліни. Історія держави і права зарубіжних країн належить до системи історико-теоретичних навчальних дисциплін, яка забезпечує ґрунтовність теоретико-методологічної та історико-правової підготовки майбутніх юристів. Специфіка навчальної дисципліни полягає у вмілому залученні знань із правознавства, всесвітньої історії, філософії, політології, соціології, релігієзнавства. Такий підхід у вивченні дисципліни зумовлений необхідністю з'ясування складного процесу зародження права, а також становлення та розвитку держави. В процесі вивчення дисципліни розкриваються проблеми загальної характеристики розвитку держави і права Стародавнього світу, Середньовічного (феодалного) періоду, доби Модерну та Постмодерну. За принципом архітектоніки вивчаються: а) розвиток інститутів права та держави в східній традиції права в Стародавній період (III тис. до н.е. – V ст. н.е.); б) розвиток інститутів права та держави в західній традиції права часів Античності (до V ст. н.е.); в) еволюція суспільних, правових та державних інститутів Середньовіччя (VI-XV ст.); г) розвиток суспільних, правових та державних інститутів ранньо-модерної доби (XVI - XVIII ст.); д) еволюція правових та державних інститутів пізньо-модерної доби (XIX – сер. XX ст.); є) розвиток права та держави в контемпоральний (постмодерний) період (з сер. XX ст. – до сьогодення). Актуалізується увага на зародженні, становленні, розвитку державних та правових явищ, їх взаємозв'язок з суспільними процесами, що демонструє цілісність, спадкоємність розвитку права та держави, дає можливість передбачати наслідки, прогнозувати події, виходячи із конкретно-історичних обставин, суспільних, правових, та державотворчих процесів. Навчальна дисципліна закладає фундаментальну базу для вивчення усіх галузей права, надаючи студенту знання про їх природу появи, еволюцію та сучасний стан розвитку.

4. Завдання вивчення дисципліни: сформувати у студента здатності до абстрактного мислення, аналізу та синтезу; усвідомлення цінностей громадянського суспільства, необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина; здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності та досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку права та держави; цінувати та поважати державно-правової різноманітності та мультикультурності; застосовувати знання з основ теорії та філософії права через розуміння тенденцій та основних явищ державно-

правового розвитку; здатність аналізувати ретроспективи розвитку правових явищ і процесів у контексті їх впливу на сучасну правову систему; розуміти основні положення Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод; здатність здійснювати порівняльний аналіз окремих правових інститутів європейського та українського права; здатність до критичного та системного аналізу зародження та розвитку правових явищ. Вивчення даного курсу сприяє правовому, демократичному і патріотичному вихованню студентів, формуванню високої правової культури та вмінню аналізувати і прогнозувати розвиток державно-правових інститутів та процесів.

5. Результати навчання за дисципліною:

Результат навчання (1 - знати; 2 - вміти; 3 - комунікація; 4 - автономність та відповідальність)		Форми (та/або методи і технології) викладання і навчання	Методи оцінювання та пороговий критерій оцінювання (за необхідності)	Відсоток у підсумковій оцінці з дисципліни
Код	Результат навчання			
1.1.	<i>Знати</i> концептуальні поняття, терміни, інститути та принципи еволюції права та держави; динаміку розвитку та становлення основних державно-правових явищ, причини, механізм та наслідки еволюційних змін у правових інститутах.	<i>Лекція, семінарське заняття, самостійна робота студента</i>	<i>опитування, наукова дискусія, підсумковий контроль</i>	10%
1.2.	<i>Критично осмислювати</i> періодизацію розвитку держави і права зарубіжних країн, особливості суспільного, правового та державного розвитку кожного з етапів, основні явища та правові інститути.	<i>Лекція, семінарське заняття, самостійна робота студента</i>	<i>опитування, наукова дискусія, наукова робота, підсумковий контроль</i>	10%
2.1.	<i>Вміти</i> досліджувати та робити висновки щодо змісту правових і державницьких явищ, концепцій, доктрин; аналізувати особливості становлення правових та державних інститутів, ефективність їх правозастосування в певних суспільно-політичних умовах; прогнозувати наслідки впровадження у правову систему певних правових інститутів.	<i>Лекція, семінарське заняття, самостійна робота студента</i>	<i>опитування, наукова робота, наукова дискусія, підсумковий контроль</i>	10%
3.1	Грамотно і точно <i>формулювати та висловлювати</i> свої позиції, належним чином їх обґрунтовувати та брати участь в аргументованій дискусії з	<i>Лекція, семінарське заняття, самостійна</i>	<i>опитування, наукова дискусія, наукова робота, підсумковий</i>	10%

	фахівцями та нефахівцями щодо аналізу державно-правових інститутів, особливостей їх зародження, становлення та розвитку.	<i>робота студента</i>	<i>контроль</i>	
3.2.	<i>Збирати, інтерпретувати та застосовувати</i> дані щодо основних понять, термінів та правових інститутів розвитку держави і права зарубіжних країн.	<i>Семінарське заняття, самостійна робота студента</i>	<i>опитування, наукова дискусія, наукова робота, підсумковий контроль</i>	10%
3.3	Вільно <i>володіти</i> письмовою та усною державною мовою, правильно вживаючи правничу термінологію, демонструючи розуміння з основних тем з курсу.	<i>Семінарське заняття, самостійна робота студента</i>	<i>наукова дискусія, наукова робота,</i>	10%
4.1	<i>Організовувати та брати участь у</i> наукових дискусіях та дебатах з аналізу та моделювання застосування на практиці конкретних правових та державних інститутів; критично оцінювати підсумкові висновки з них.	<i>Лекція, семінарське заняття, самостійна робота студента</i>	<i>наукова робота, наукова дискусія</i>	10%
4.2	<i>Спроможність нести відповідальність</i> за прийняття рішень, розв'язання спірних ситуацій та інших навчальних процесах	<i>семінарське заняття, самостійна робота студента</i>	<i>наукова робота, наукова дискусія</i>	10%
4.3	<i>Формувати судження</i> щодо зародження та розвитку державно-правових явищ, їх соціального, наукового та етичного аспектів	<i>Семінарське заняття</i>	<i>опитування, наукова дискусія, наукова робота, підсумковий контроль</i>	10%
4.5	<i>Отримати здатність</i> до подальшого навчання, наукової роботи, самостійного опрацювання тем, що пов'язані з еволюцією правових та державних інститутів.	<i>Самостійна робота студента</i>	<i>наукова робота,</i>	10%

6. Співвідношення результатів навчання дисципліни із програмними результатами навчання

Результати навчання дисципліни	1.1	1.2	2.1	3.1	3.2	3.3	4.1.	4.2.	4.3	4.5
Програмні результати навчання										
РН 1 Усвідомлювати цінності громадянського суспільства, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина України.	+	+		+		+	+		+	
РН 2 Демонструвати повагу до моральних, культурних, наукових цінностей і примножувати досягнення суспільства.	+	+	+	+	+	+			+	
РН 3 Здійснювати вчинки відповідально та		+	+	+				+	+	+

свідомо на основі етичних міркувань.										
РН 4 Демонструвати навички письмової та усної професійної комунікації державною мовою, правильно вживати правничу термінологію.	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
РН 9 Демонструвати знання і розуміння основ теорії права, ролі правничої професії у громадянському суспільстві.	+	+		+	+	+	+	+	+	+
РН 10 Співставляти та використовувати знання історії держави і права для аналізу сучасних подій.	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
РН 11 Практикувати знання основних засад та інститутів фундаментальних галузей права національної правової системи.	+	+	+		+	+	+	+	+	+

7.1 Форми оцінювання студентів

- семестрові форми оцінювання:

1. експрес опитування – від 1 до 5 балів;
2. тестування – від 1 до 7 балів;
3. наукові роботи – від 1 до 10 балів;
4. наукові дискусії – від 1 до 5 балів
4. дві модульні контрольні роботи – від 1 до 10 балів за кожен (всього: від 1 до 20 балів) (1 в I семестрі, 1 – в II семестрі);

Максимальний бал, який може бути отриманий студентом за семестр складає 40 балів. Передбачені форми семестрового оцінювання сумарно не можуть перевищувати 40 балів.

- підсумкове оцінювання:

1. **письмовий залік** (в I семестрі) – від 20 до 60 балів
2. **письмовий іспит** (в II семестрі) – від 20 до 60 балів

Таким чином, набір балів відбувається:

В I семестрі

	ЗМ1	ЗМ 2	залік	Підсумкова оцінка
Мінімум	12	12	36	60
Максимум	20	20	60	100

В II семестрі

	ЗМ1	ЗМ 2	іспит	Підсумкова оцінка
Мінімум	12	12	36	60
Максимум	20	20	60	100

Максимальна підсумкова оцінка за цю дисципліну може становити 100 балів в I семестрі та 100 балів в II семестрі. Студент може отримати на заліку та іспиті максимум 60 балів до

яких додаються бали отримані студентом під час семінарських занять відповідного семестру. Для отримання загальної позитивної оцінки з дисципліни оцінка за залікову та іспитову роботу не може бути меншою 36 балів. У випадку коли студент на заліку чи іспиті набрав менше 36 балів, останні не додаються до семестрової оцінки (незалежно від кількості балів, отриманих під час семестру), у відомості в колонці «бали за залік/іспит» ставиться «0», а в колонку «результуюча оцінка» переноситься лише кількість балів, отриманих під час семестру.

7.1.2. Критерії оцінювання.

Опитування є формою оцінювання, що застосовуються під час проведення семінарських занять. Опитування спрямоване на перевірку засвоєння лекційного матеріалу, встановлення рівня знань здобувача освіти, передбачає надання відповідей на питання та оцінюється максимальною кількістю 5 балів:

5 балів – здобувач освіти правильно використовує правничу термінологію; провів правильний, повний та точний аналіз відповідних джерел права; надав правильну, повну, обґрунтовану відповідь на питання; навів достатню аргументацію; логічно виклав інформацію та висновки.

4 бали - здобувач освіти правильно використовує правничу термінологію; провів правильний аналіз відповідних джерел права; надав правильну але неповну відповідь на питання; навів відповідну, але неповну аргументацію; логічно виклав висновки.

3 бали - здобувач освіти правильно використовує правничу термінологію; провів неповний/неточний аналіз відповідних джерел права; надав правильну але неповну/неточну відповідь на питання; навів неповну аргументацію; висновки зроблені часткові або з порушенням логічності.

2 бали - здобувач освіти правильно використовує правничу термінологію або допустив помилку у використанні правничої термінології; провів неповний/неточний аналіз джерел права; надав фрагментарну відповідь на питання, яка є неповною, містить неточності та помилки; не навів аргументацію; виклад певною мірою логічний.

1 бал – здобувач освіти правильно використовує правничу термінологію або допустив помилку/помилки у використанні правничої термінології; не провів аналізу джерел права; надав неправильну відповідь на питання; не навів аргументацію; є недоліки в послідовності викладу матеріалу; нелогічність висновків.

0 балів – здобувач освіти відсутній на занятті або не надав відповідь на питання.

Наукова дискусія є формою оцінювання, що може відбуватися як під час лекцій, так і під час семінарських занять; передбачає обговорення питання, що має спірне тлумачення, зміст, успішність правозастосування, дискусійний характер тощо. Оцінюється від 0 до 5 балів.

5 балів – здобувач освіти виклав основні положення щодо предмету дискусії; обґрунтував різні погляди на предмет дискусії; логічно аргументував позиції сторін дискусії; запропонував власну аргументацію чи бачення проблемної теми та логічно довів свою думку.

4 бали – здобувач освіти виклав основні положення щодо предмету дискусії; обґрунтував різні погляди на предмет дискусії; логічно аргументував позиції сторін дискусії.

3 бали – здобувач освіти взяв участь у науковій дискусії; обґрунтував один із поглядів на предмет дискусії; назвав але не зміг пояснити позицію сторін дискусії.

2 бали – здобувач освіти взяв участь у науковій дискусії; фрагментарно пояснив позиції сторони/сторін у дискусії.

1 бал – здобувач освіти взяв участь у дискусії; назвав одну/дві особливості предмету дискусії.

0 балів - здобувач освіти не взяв участь у дискусії.

Наукова робота є формою оцінювання успішності здобувача освіти, заснованій на попередньо проведеній самостійній роботі. Може бути представлена під час лекційного або семінарського заняття у вигляді короткої інформаційної доповіді або надрукована як тези конференції чи наукова стаття у науковому періодичному виданні. Оцінюється від 3 до 5 балів.

5 балів – наукова робота надрукована як наукова стаття у науковому періодичному виданні та/або представлена під час заняття; тези наукової роботи є логічними та

Підсумковий контроль

Оцінювання результатів складання заліку та іспиту

- за національною (4-бальною) шкалою:

відмінно;

добре;

задовільно;

незадовільно.

- за 100-бальною шкалою:

90 – 100 балів – **відмінно** – відмінне виконання з незначними помилками,

85 – 89 балів – **добре** – вище середніх стандартів, але з деякими помилками;

75 – 84 бали – **добре** – в цілому змістовна робота зі значними помилками;

65 – 74 бали – **задовільно** – чітко, але зі значними недоліками;

60 – 64 бали – **задовільно** – виконання відповідає мінімальним критеріям;

менше 60 балів – **незадовільно**.

Кожен член Екзаменаційної комісії вирішує питання щодо оцінки по кожному завданню в межах визначеного бального діапазону. Результат екзамену визначається шляхом ділення суми балів, отриманих за всі 3 завдання, на їх кількість.

Екзаменаційний білет складається з трьох запитань. Відповіді на питання оцінюються окремо. Підсумкова оцінка комплексного кваліфікаційного екзамену визначається як середня з позитивних оцінок за кожен вид екзаменаційних завдань (якщо інше не визначене програмою комплексного кваліфікаційного екзамену). Кожне питання оцінюється від 0 до 100 балів. Загальна оцінка визначається як середнє арифметичне.

При визначенні оцінки береться до уваги рівень теоретичної, наукової та практичної підготовки студентів. Відповідь студента повинна містити повний, розгорнутий, правильний виклад матеріалу з поставленого питання.

Виконання всіх екзаменаційних завдань з комплексного кваліфікаційного екзамену є обов'язковим. Незадовільна оцінка з одного з екзаменаційних завдань є підставою для виставлення незадовільної оцінки за комплексний кваліфікаційний екзамен в цілому.

7.2 Організація оцінювання:

Види поточного контролю обираються викладачем, який веде семінарські заняття, за погодженням з лектором та у відповідності з даною програмою. Видами поточного контролю можуть бути: експрес опитування, тестування, наукова робота, модульні контрольні роботи.

При поточному контролі під час семінарських занять оцінці підлягають: рівень знань, продемонстрований студентом у відповіді, активність при обговоренні питань семінарського заняття, систематичність роботи на заняттях, результати виконання домашніх завдань.

Викладач, який проводить семінарські заняття, виставляє у визначений термін кількість набраних з поточного контролю балів і заносить їх у відповідні документи обліку успішності студентів. У випадку відсутності студента на семінарському занятті з поважних причин, він може відпрацювати пропущене заняття в позааудиторний час (час консультацій викладача), шляхом усного опитування, тестування, підготовки наукової доповіді. За результатами відпрацювання пропущеного заняття з поважних причин викладачем нараховуються бали. За невідпрацьовані заняття бали не нараховуються.

Дисципліна викладається у двох семестрах (ЗМ 1 та ЗМ 2 – перший семестр; ЗМ 3 та ЗМ 4 – другий семестр). За 5 днів до початку екзаменаційної сесії у кожному з семестрів викладач, який веде семінарські заняття, припиняє приймати відпрацювання. Заняття пропущені та не відпрацьовані студентом у першому семестрі не допускаються до відпрацювання в другому семестрі.

Для студентів, які упродовж навчання не досягли мінімального порогового рівня оцінки (60% від максимально можливої кількості балів), проводиться заключна форма роботи, максимальна оцінка за яку не може перевищувати 40% підсумкової оцінки (до 40 балів за 100 – бальною шкалою). Для отримання максимальної оцінки за результатами заключної форми роботи (40 балів за 100 – бальною шкалою) студент має успішно скласти не менше 2–х семестрових форм оцінювання, які визначаються викладачем, проявити високий рівень результатів навчання.

Максимальний бал, який може бути отриманий студентом за підсумком навчання протягом семестру складає 40 балів. Мінімальний бал, який має бути отриманий студентом за відповідними формами оцінювання складає 24 бали.

Викладач, який веде семінарські заняття, має право звернутись до декана юридичного факультету про не допуск до підсумкового оцінювання студента, якщо під час семестру він не досяг мінімального порогового рівня оцінки (24 бали) тих результатів навчання, які не можуть бути оцінені під час підсумкового контролю. Про недопуск студента до підсумкового оцінювання викладач має подати в деканат юридичного факультету подання з графіком можливих відпрацювань не пізніше, ніж за 10 робочих днів до початку періоду складання заліків. Для студентів, які упродовж навчання протягом семестру не досягли мінімального порогового рівня оцінки (24 бали) і, як результат, не допущені до складання підсумкової форми контролю (залік/іспит), проводяться відпрацювання у формі, яка передбачена робочою програмою, максимальна оцінка за які не може перевищувати кількості балів, що дорівнює різниці між мінімальним пороговим рівнем оцінки (24 бали) та фактичною кількістю балів, що отримані студентом за всіма формами поточного контролю.

Якщо студент за підсумком відпрацювань не досяг мінімального порогового рівня оцінки (24 бали), викладач, який веде семінарські заняття і приймав відпрацювання, звертається до декана юридичного факультету з поданням в якому фіксує невиконанням студентом індивідуального навчального плану.

За результатами складання підсумкової форми контролю (заліку/іспиту) студент може отримати максимальну 60 балів.

Підсумкова оцінка за навчальну дисципліну формується шляхом додавання кількості балів, отриманих протягом семестру, та кількості балів, отриманих за підсумковою формою контролю (залік/іспит) і така сума балів не може бути меншою за 60 балів.

7.3 Шкала відповідності оцінок

Відмінно / Excellent	90-100
Добре / Good	75-89
Задовільно / Satisfactory	60-74
Незадовільно / Fail	0-59

8. Структура навчальної дисципліни. Тематичний план лекцій, семінарських занять та самостійної роботи

Назва теми	Кількість годин		
	Лекції	Семінарські заняття	Самостійна робота
Змістовий модуль 1. Розвиток держави і права в Стародавню добу			
Тема 1. Предмет, методологія та періодизація історії держави і права зарубіжних країн.	2	-	2
Тема 2. Характеристика суспільства та держави східної традиції права	2	-	2
Тема 3. Розвиток держави та права Стародавнього Вавилону	2	2	2
Тема 4. Розвиток держави та права Стародавньої Індії	2	2	4
Тема 5. Характеристика суспільного та державного ладу і права доби Античності. Суспільний та державний лад, розвиток права у грецьких полісах.	2	-	4
Тема 6. Особливості державно-правового розвитку Риму доби монархії та республіки.	2	2	2
Тема 7. Особливості державно-правового розвитку Риму доби принципату та домінату.	2	2	4
Модульна контрольна робота 1	-	-	-
Змістовий модуль 2. Розвиток держави і права в добу Середньовіччя			
Тема 8. Загальна характеристика розвитку феодального суспільства, держави та права.	2	2	4
Тема 9. Розвиток держави і права Візантії	2	-	4
Тема 10. Розвиток держави і права Франкії	2	-	2
Тема 11. Розвиток держави і права Англії в феодальну добу	2	-	4
Тема 12. Розвиток держави і права феодальної Франції	2	2	2
Тема 13. Розвиток держави і права у Священній Римській імперії	2	2	4
Тема 14. Розвиток держави і права у середньовічних державах Східної та Південно-Східної Азії.	2	2	6
Залік	-	2	-
Змістовий модуль 3. Розвиток держави і права в Модерну добу (Новий та Новітній час)			
Тема 16. Загальна характеристика розвитку держави і права в Модерну добу (Новий та Новітній час)	2	2	4

Тема 17. Розвиток держави і права Англії в Модерну добу	2	2	4
Тема 18. Формування держави і права США	2	2	4
Тема 19. Французька буржуазна революція та розвиток держави і права Франції	2	2	4
Тема 20. Формування держави і права Модерної Німеччини	2	2	4
Тема 20. Розвиток держави і права Японії в Модерну добу	2	2	4
Модульна контрольна робота 2	-	-	-
Тема 21. Новий курс Рузвельта. Розвиток держави і права США в ХХ ст.	2	2	4
Тема 22. Розвиток держави і права Великобританії в ХХ ст.	2	2	4
Тема 23. Розвиток держави і права в авторитарних та тоталітарних державах	2	2	4
Тема 24. Розвиток держави і права у державах романо-германської правової сім'ї у ХХ ст.	2	2	4
Тема 25. Створення ЄС. Формування інституцій та права ЄС.	2	2	4
<i>Всього</i>	50	40	90

Загальний обсяг 180 год., в тому числі:

Лекцій –**50 год.**

Семінари –**40 год.**

Самостійна робота – **90 год.**

9. Рекомендовані джерела:

Основна література:

1. Бостан Л. М. Історія держави і права зарубіжних країн: навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2008. 729 с. URL : https://fpk.in.ua/images/biblioteka/2FMB_Pravo/Bostan-.pdf
2. Історія держави і права зарубіжних країн: навч. посібник. У 4 т. /за ред. Б.Й.Тищик. Т. 1 Стародавній світ. Л.: Світ 2001. 384 с.
Т. 2. Середні віки та ранній новий час. Л.: Світ, 2006. 696 с.
Т. 3. Новий час (XVII ст. – 1918 р.). Л.: Світ, 2006. 696 с.
Т. 4. Новітній час. (1918 р. – поч. ХХІ ст.). Л.: Світ, 2016. 718 с.
3. Історія держави і права зарубіжних країн: посібник / за ред. Джужа О.М. К.: НАВС, 2012. 375 с.
4. Історія держави і права зарубіжних країн: довідник / за ред. Ю.В. Цветкової. К.: Інтерсервіс, 2018. 98 с.
5. Історія держави і права зарубіжних країн: підруч. / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Бандурки .-Харків : Майдан, 2020.- 618 с. URL : https://fpk.in.ua/images/biblioteka/2FMB_Pravo/Bandurka_.pdf
6. Окіпнюк В. Т. Історія держави і права зарубіжних країн: у питаннях та відповідях: навч. посіб. К.: НА СБУ, 2019. 203 с.
7. Страхов М.М. Історія держави і права зарубіжних країн: підруч. К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. 583 с.

8. Трофанчук Г. І. Історія держави і права зарубіжних країн: навч. посіб. К.: Юрінком Інтер, 2013. 445 с.
9. Хома Н. М. Історія держави і права зарубіжних країн: навч. посіб. К. : Каравела : Новий Світ-2000; Л. : Магнолія плюс, 2003. 480 с.
10. Юридична енциклопедія: В 6 т./ Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. К.: Укр. енцикл., 1998. т. 1. 672 с.; 1999. т. 2. 744 с.; 2001. т. 3. 792 с.; 2002. т. 4. 720 с.; 2003. т. 5. 736 с.; 2004. т. 6. 768 с.
11. Щербатюк В. М. Історія держави і права зарубіжних країн. Курс лекцій. К. «Фенікс», 2021. 536 с.
12. Яремчук В. Д. Історія держави і права зарубіжних країн: універсальний довідник / В. Д. Яремчук. – Львів : Видавництво «БОНА», 2015. – 400 с. URL : https://fpk.in.ua/images/biblioteka/2FMB_Pravo/YAREMCHUK-DPZK-UNVERS.-DOVDNIK-2015.pdf

Хрестоматії:

1. Історія держави і права зарубіжних країн: хрестоматія./ упоряд. В. Д. Гончаренко [та ін.] ; ред. В. Д. Гончаренко. К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2002. 716 с.
2. Історія держави і права зарубіжних країн. Правові джерела: навч. посібник / упоряд. Г. І. Трофанчук. К.: Юрінком Інтер, 2008. 347 с.
3. Історія держави і права зарубіжних країн: хрестоматія/ за ред. О.О. Шевченка. К.: Вентурі, 1998. 255 с.

Додаткова література:

1. Аннерс Э. История европейского права / пер. со шведского Р.Л. Валинского. М.: Наука, 1994. 397 с.
2. Арістотель. Політика / Пер. з давньогр. О. Кислюка. К.: Основи, 2000. 239 с.
3. Берман Г. Дж. Право і революція: формування західної традиції права / пер. с англ. Переклад Т. Бенько, О. Межевікіної, Н. Соколовської. Наук. Ред. Н.С. Толкачова К.: IRIS, 2001. 651 с.
4. Бернхем В. Вступ до права та правової системи США. К.: Україна, 1999. 554 с.
5. Віх Н.Р. Hirohito and the Making of Modern Japan. New York: Harper Collins, 2000. 800 p.
6. Білоус А.О. Політико-правові системи: Світ і Україна: навч. посібник. К.: Основи, 1997. 464 с.
7. Гелей С.Д. Політико-правові системи світу: навч. посібник. К.: Знання, 2006. 645 с.
8. Горшеньова М.С., Закоморна К.О., Ріяка В.О. Конституційне право зарубіжних країн: навч. посіб. К.: Юрінком інтер, 2004. 421 с.
9. Дейвіс Н. Європа: Історія./ перек. з англ. П. Таращука. К.: Основи, 2001. 1502 с.
10. Зіллер Ж. Політико-адміністративні системи країн ЄС. Порівняльний аналіз. / Переклад з фр. В. Ховхуна. К.: Основи, 1996. 420 с.
11. Коломойцев В. Е. «Сто днів» двох гілок влади. З американського політичного досвіду подолання кризи періоду "Великої депресії". Луганськ: Вид-во Східноукраїнського держ. ун-ту, 1998. 16 с.
12. Конституційне (державне) право зарубіжних країн: навч. посібник / за ред. В.М.Бесчасного. К.: Знання, 2008. 467 с.
13. Конституційне судочинство. Американський та український досвід / уклад. А. Ткачук. К.: [б.в.], 1999. 111 с.

14. Коран / НАН України, Ін-т сходознавства ім. А. Кримського; дослідження, пер. (фрагмент) і комент. В. Рибалкін. К. : Стилос, 2002. 270 с.
15. Крижанівський О.П. Історія стародавнього Сходу: підручник. К.: Либідь, 2002, 592 с.
16. Крижевський А.В. Процедура прийняття законів в Афінському полісі: античний досвід для сучасної України. Абстракти доповідей та програма круглого столу «Демократія: античні витоки - сучасні виклики», 01 грудня 2018 року. К. 2018. С. 11
17. Крижевський А.В. Становлення та розвиток міжнародних стандартів щодо правового регулювання праці. Часопис Київського університету права. 2019. №3. С. 154-161.
18. Крижевський А.В. Дослідження античних пам'яток Північного Причорномор'я професорами Університету Св. Володимира. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія. 2014. Вип 119. С. 39-42.
19. Le Goff J. The Birth of Europe. Wiley-Blackwell, 2005. 292 p. https://www.academia.edu/10353385/Le_Goff_J_The_Birth_of_Europe_2005
20. Левчук М.В. Применшення громадянської честі як підстава обмеження правоздатності в праві Стародавнього Риму. *Приватне та публічне право*. №4. 2021. С. 3-9. http://pp-law.in.ua/archive/4_2021/1.pdf
21. Левчук М.В. Особливості проведення процедури докимасії в Стародавніх Афінах. *Науково-практичний журнал: «Наше право»*. 2019. №4. С. 17-23.
22. Левчук М.В. Обмеження прав громадян в Стародавніх Афінах. *Право і громадянське суспільство*. №3-4 (16). 2017. С. 36-43. [http://lcslaw.knu.ua/images/3-4\(16\)2017.pdf](http://lcslaw.knu.ua/images/3-4(16)2017.pdf)
23. Левчук М.В. До природи поняття «вождівство». *Право і громадянське суспільство*. №2 (14). 2016. С. 38-42. <http://lcslaw.knu.ua/images/2142016.pdf>
24. Левчук М.В. Концепція прав і свобод в мусульманському праві. *Право.ua*. К., 2015. № 2. С. 5-11.
25. Левчук М.В. Прецедентне право і «загальна правова спадщина» країн Співдружності націй. *Європейські перспективи: науково-практичний журнал*. 2015. № 6. С. 32-36.
26. Левчук М.В. Еволюція виборчого права в США в кінці XVIII-XIX ст. *Європейські перспективи: науково-практичний журнал*. 2015. №4. С.22-26.
27. Левчук М.В. Еволюція президентської влади в США. *Наше право*. 2015. №5. С. 40-44.
28. Левчук М. В. Ханські ярлики як історичне джерело права. *Вісник Київського національного ун-ту імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2006. Вип. 72-73. С. 38-41.
29. Лісничий В.В. Політичні та адміністративні системи зарубіжних країн: навч. посіб. Харків: Торнадо, 2001. 344 с.
30. Лубська М.В. Мусульманське право. Сутність, джерела, структура: монографія. К. : Академвидав, 2009. 256 с.
31. Лубський В. І. Мусульманське право: курс лекцій. К. : Вілбор, 1997. 256 с.
32. Мацелюх І.А., М. (2020). Принцип субсидіарності в соціальній доктрині католицької церкви. *Соціальне Право*. 2020. № 1. С. 79-85.
33. Мацелюх І.А. Особливості функціонування інституту церковного покарання в Римській імперії (I – IV ст.). *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 5. С. 11-14.

34. Рубель В. А. Японська цивілізація: традиційне суспільство і державність. К.: Аквілон-Прес, 1997. 256 с.
35. Ставнюк В.В. Становлення афінського полісу: монографія. К. : Аквілон-Плюс, 2005. 216 с.
36. Тихоненков Д.А. Історія держави і права зарубіжних країн в питаннях і відповідях: навч. посіб. Харків : Право, 2019. 247 с.
37. Тищик Б. Й. Німеччина: історія державності та права (IX – XXI ст.): навчальний посібник. Львів: Тріада плюс, 2011. 392 с.
38. Тищик Б. Й. Велика Британія: історія державності і права (V – початок XXI ст.): навч. посіб. Львів: Світ, 2017. 351 с.
39. Тищик Б. Й. Історія держави і права Сполучених Штатів Америки (XVIII ст. – 1918 р.): тексти лекцій. Львів: Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2008. 157 с.
40. Ткаченко В.В. Лекції з історії розвитку державно-правових відносин у давньогрецькій і давньоримській цивілізаціях: навч. посіб. К.: МАУП, 2005. 384 с.
41. Цветкова Ю.В. До питання про періодизацію історії держави і права зарубіжних країн. Методологічні проблеми історико-правових досліджень. *Матеріали XXIII Міжнародної історико-правової конференції 24-26.09.2010*. К.-Сімферополь, 2011 – С. 90-92.
42. Цветкова Ю.В. Проблеми визначення особливостей адміністративно-територіального устрою Римської держави. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2019. №58. С. 53-55.
43. Цветкова Ю.В. Правові загальноімперські акти, що врегульовували свободу віросповідання в Священній Римській імперії на першому етапі поширення лютеранства. *Eurasian Academic Research Journal*. 2018. № 6 (24). С. 46-52.
44. Цветкова Ю.В. Зміни у правовому регулюванні соціальної допомоги часів Реформації як чинник німецької федералізації. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Юридичні науки*. 2018. вип.107, (№2) С. 95-97.
45. Цветкова Ю.В. Проблеми визначення особливостей адміністративно-територіального устрою Римської держави. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. №58. 2019 С. 53-55.
46. Шаповал В.М. Конституційне право зарубіжних країн: підручник. К.: АртЕк; Вища школа, 1997. 264 с.
47. Яремчук В. Д. Історія держави і права зарубіжних країн: дефініції, схеми, таблиці: навч. посіб. Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2019. 243 с.

10. Контрольні питання:

1. Предмет, метод і періодизація історії держави і права зарубіжних країн.
2. Суспільний та державний лад країн східної традиції права (з азіатським способом виробництва).
3. Загальні риси суспільного та державного ладу у Стародавньому Єгипті.
4. Джерела та основні інститути права Стародавнього Єгипту.
5. Суспільний і державний лад держав Межиріччя.
6. Правове становище окремих груп населення за законами Хаммурапі.
7. Зобов'язальне право за законами Хаммурапі.
8. Кримінальне право та судовий процес у державах Межиріччя.
9. Утворення і розвиток держави і права у Стародавній Індії.
10. Суспільний і державний лад Стародавньої Індії.
11. Джерела та основні риси права Стародавньої Індії.
12. Виникнення і розвиток держави і права у Стародавньому Китаї.
13. Реформи Шан-Яна у Стародавньому Китаї.
14. Джерела та основні риси права Стародавнього Китаю.
15. Особливості виникнення і розвитку держави та права в державах Античності.
16. Суспільний і державний лад Афін. Полісна модель.
17. Загальна характеристика права в Афінах.
18. Суспільний і державний лад Спарти. Реформи Лікурга.
19. Виникнення та періодизація Римської держави і права.
20. Суспільний і державний лад Риму в період республіки.
21. Суспільний і державний лад Риму в період імперії.
22. Джерела та види римського права.
23. Основні інститути римського цивільного права.
24. Кодифікація римського права. Особливості римського права класичного періоду.
25. Державний та суспільний лад Візантії.
26. Джерела та риси права Візантії.
27. Виникнення і розвиток франкської держави.
28. Суспільний і державний лад франків.
29. Характеристика "Салічної правди" як джерела права франків.
30. Особливості інститутів права франків.
31. Папська революція та її вплив на розвиток держави і права феодальної Європи.
32. Види феодального права.
33. Суспільний і державний лад феодальної Франції.
34. Джерела права феодальної Франції.
35. Утворення, періодизація та розвиток англійської держави і права.
36. Суспільний та державний лад Англії донорманської доби.
37. Джерела та характеристика права Англії донорманської доби.
38. Суспільний та державний лад Англії доби сеньйоральної монархії.
39. Реформи Генріха II Плантагенета.
40. Особливості станово-представницької монархії в Англії.
41. Джерела і основні риси права феодальної Англії.
42. Common Law та Право Справедливості.
43. Особливості станово-представницької і абсолютної монархії в Німеччині.
44. Джерела і основні риси права феодальної Німеччини.
45. Реформація, секуляризація та конфесіоналізації у праві Ранньо-Модерної доби.
46. Вестфальські договори 1648 р. та їх вплив на формування західної традиції права.
47. Середньовіччя у східній традиції права. Особливості східного феодалізму, суспільного та державного ладу, права.

48. Виникнення і розвиток Арабського Халіфату. Суспільний і державний лад Арабського Халіфату.
49. Джерела, основні риси і система мусульманського права.
50. Утворення і розвиток московської централізованої держави (XIV–XVII ст.).
51. Особливості станово-представницької монархії у Московській державі.
52. Судебник 1497 р. та "Соборне Уложення" 1649 р.
53. Особливості суспільного та державного ладу й основні риси права держав Далекого Сходу до епохи модернізації (Китай, Японія)
54. Загальна характеристика розвитку суспільства, права та держави у Модерному (Новому) періоді.
55. Передумови і основні етапи англійської буржуазної революції середини XVII ст. Класи і партії в англійській революції середини XVII ст.
56. Основні акти парламенту Англії у XVII ст.
57. Протекторат Кромвеля. "Інструмент управління". «Навігаційний акт».
58. Формування і розвиток англійського модерного права.
59. Habeas Corpus Act.
60. "Славетна революція" в Англії та зміни у державному ладі. Прецедент Уолпола.
61. Виборчі реформи та зміни у праві Англії в XIX ст.
62. Війна за незалежність в Північній Америці. Причини і наслідки.
63. Декларація незалежності США. "Статті конфедерації".
64. Конституція США.
65. Система стримань та противаг.
66. Поява конституційної юрисдикції. Справа Мербері vs. Медісон.
67. Громадянська війна Півдня і Півночі США. Скасування рабства.
68. Вищі органи виконавчої і законодавчої влади за Конституцією США.
69. Правова система США у XIX – на початку XX ст.
70. Передумови революції у Франції кінця XVIII ст. Особливості і основні етапи.
71. «Декларація прав людини і громадянина» 1789 р. та Конституція 1791 р.
72. Державно-правові зміни у період французької революції кінця XVIII ст.
73. Політики якобінської диктатури у Франції. Конституція 1793 р.
74. Еволюція державного ладу у Франції з кінця XVIII до кінця XIX ст.
75. Державний лад періоду Третьої республіки.
76. Джерела права, кодифікація французького законодавства у період I імперії.
77. Вплив революції 1848 р. на розвиток німецьких держав. Північнонімецький союз. Утворення імперії.
78. Конституція Німеччини 1871 р.
79. Джерела та основні риси права Німеччини нового періоду. Реформи О. фон Бісмарка.
80. Суспільний, державний лад та право Японії доби сьогунату.
81. Реформи Мейдзи.
82. Конституція Японії 1889 р.
83. Особливості формування японського права.
84. Революція у Німеччині і утворення Веймарської республіки. Конституція Веймарської республіки 1919 р.
85. Особливості державного ладу та права авторитарних держав XX ст. Нацизм та фашизм.
86. Суспільний і державний лад Німеччини середини XX ст.
87. Конституція ФРН 1949 р. Державний лад ФРН у другій половині XX ст.
88. Основні напрями державно-правового розвитку Німеччини у кінці XX – на початку XXI ст.
89. Суть "Нового курсу" Ф. Д. Рузвельта.
90. Основні права і свободи за Конституцією США.
91. Принцип розподілу влади за Конституцією США. Взаємовідносини президента і Конгресу США після Другої світової війни.

92. Основні напрями державно-правового розвитку США у кінці XX – на початку XXI ст. Сегрегація та емансипація.
93. Зміни у суспільному і державному ладі Англії у новітній період.
94. Державний лад Британської імперії. Утворення Британської співдружності націй.
95. Розвиток соціального та трудового законодавства Великобританії у XIX-XX ст.
96. Основні напрями державно-правового розвитку Великобританії у кінці XX – на початку XXI ст.
97. Характеристика конституції Франції 1946 р.
98. Причини ліквідації Четвертої республіки у Франції і утворення режиму П'ятої республіки. Державний устрій П'ятої республіки.
99. Французька правова система у другій половині XX ст.
100. Основні напрями державно-правового розвитку Франції у кінці XX – на початку XXI ст.
101. Основні правові сім'ї сучасності.
102. Утворення ЄС. Основні договори утворення ЄС.
103. Інституції ЄС.
104. Право ЄС.
105. Лісабонський договір 2007 р.

13. Завдання та питання для самостійної роботи.

1. Проаналізуйте розвиток держави та права Стародавнього Єгипту. Які риси розвитку держави і права в Стародавньому Єгипті були спільними, а які відмінними порівняно з державами та правовими системами Вавилону та Індії.
2. Визначить основні риси розвитку держави і права Стародавнього Ізраїлю. Якою була роль релігійних органів в його формуванні?
3. Дослідить основні принципи організації держави Олександра Македонського та держав діадохів.
4. Як Християнська церква вплинула на розвиток римського права та держави після прийняття Міланського едикту 313 р.?
5. Проаналізуйте основні збірки вульгаризованого римського права. Які риси римського права були в них залишені, і від яких відмовилися на користь місцевих звичаїв?
6. Чому феодалізм сформувався в державах західної традиції права? Які суспільні та правові чинники призвели до цього?
7. Що таке майорат у спадкуванні? Які недоліки та переваги цієї системи?
8. Охарактеризуйте правові системи та форми правління та устрою торгівельних республік Європи.
9. Визначить особливості формування держави та права вікінгів.
10. Проаналізуйте зв'язок розвитку китайського права та філософсько-релігійних вчень Далекого Сходу.
11. Дослідить основні риси розвитку держави і права середньовічної Японії.

12. Визначить основні державно-правові ідеї Папської революції.
13. Визначить державно-правові причини та наслідки Реформації у Європі.
14. Дослідить основні особливості організації влади та розвитку права у Османській державі.
15. Проаналізуйте основні зміни у державно-правовому розвитку у добу Раннього Модерну.
16. Охарактеризуйте особливості державного ладу Австрійської імперії Габсбургів.
17. Визначить основні риси та особливості розвитку права та держави у Британській імперії.
18. Як «Весна народів» вплинула на розвиток права та держави у Центральній Європі?
19. Дослідить основні тенденції та особливості формування держав та права у Центральній Африці в епоху колоніалізму та постколоніалізму.
20. Проаналізуйте розвиток права у державах Північної Європи та Балтії.
21. Проаналізуйте суспільні та державно-правові причини розпаду великих імперій у ХХ ст.
22. Визначить основні риси глобалізації у праві.
23. Дослідить поділи правових систем на сім'ї. Які особливості та тенденції розвитку права спостерігаються при формування сучасних правових сімей?

